

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, TRAVANJ 1957. GODIŠTE V.

KRAS (KRAŠ) — KRŠ — KARST

Paule Rogić

Područje Krasa ili Krša u našoj državi golemo je, i njegovo pošumljivanje pripada među najvažnija naša ne samo nacionalno-ekonomska, nego i socijalna i kulturna pitanja. Složenost tih problema tako je raznovrsna i njihovo rješenje skopčano s tolikim naporima i troškovima, da ih može riješiti samo država kao cjelina, a u tom rješavanju moraju aktivno sudjelovati i lokalni mjesni odbori, i pojedinci, i najviše naučne ustanove, a država kao zakonodavac i najviši organizator ima da usmjeri sve te napore u jednom pravcu. Svijesna toga Jugoslavenska akademija u Zagrebu osnovala je Stručni savjet za istraživanje Krša, koji sada pokreće stručni časopis, u kojem će naši priznati stručnjaci teoretski i praktički raspravljati o složenoj problematici Krša.

U našoj javnosti počelo se o pošumljivanju Krša pisati tek u drugoj polovini prošloga stoljeća, kad je Vojna granica bila razvojačena i njeno područje došlo pod Civilnu upravu. Tako je g. 1876. štampana u Zagrebu na njemačkom jeziku opsežna studija ili bolje omašna knjiga: J. Wessely, Das Karstgebiet Militär-Kroatiens, s paralelnim hrvatskim prijevodom, što ga je priredio Ivan Trnski. Od toga vremena do danas pisano je dosta o Kršu u službenim izvještajima i u mnogobrojnim člancima u našoj dnevnoj i periodičkoj štampi. O samom imenu, kako treba zvati taj specifičan reljef i specifičnu hidrografiju, koji su vezani za vapneničke terene, javila su se tri naziva ili varijante: Kras (Kraš), Krš i Karst. Između naših stručnjaka geografa i geologa dolazilo je u prošlosti i do oštih polemika o ispravnosti pojedinog od tih naziva, pa kako se sada pokreće stručni časopis, potrebno je već zbog imena samoga časopisa, da se o tome još jedamput povede

razgovor ne samo među stručnjacima geografima i geolozima, nego da se o tom pitanju čuje i riječ filologa.

Čitaocima *Jezika* dobro su poznati zaključci Novosadskog sastanka iz g. 1954., jer se o njima u člancima *Jezika* pisalo u nekoliko mahova. Član šesti spomenutih zaključaka glasi: »Pitanje izrade zajedničke terminologije također je problem, koji zahtijeva neodložno rješenje. Potrebno je izraditi terminologiju za sve oblasti ekonomskog, naučnog i uopće kulturnog života.« Kako se rad Komisije za pravopis primiče kraju, a članom devetim citiranih zaključaka povjerava se istoj Komisiji i izrada terminologije, dobro je, da se u stupcima *Jezika* počne pisati i raspravljati i o terminološkim pitanjima. Takvi članci mogu samo korisno poslužiti u radu oko donošenja jedinstvene zajedničke terminologije, koja je hitan postulat kulturno-prosvjetnog razvitka naših naroda.

Prije nego prijedemo na izlaganje u natpisu postavljenih termina, smatramo za potrebno da istaknemo principsko gledište, kad je riječ o izboru termina. Nauka se u naše doba neobično snažno razvija. U svakoj struci rađaju se novi pojmovi ili se stari proširuju, dopunjuju ili ispravljaju. Jezik je živ organizam, i nove riječi niču, stvaraju se, mijenjaju, proširuju ili sužuju svoje značenje, idući u korak s razvitkom nauke. Novi naučni pojmovi traže prikladni jezični izražaj, koji treba da posluži svojoj komunikativnoj funkciji, kako bi novi pojam postao lako shvatljiv za sporazumijevanje. U tom iznalaženju i formiranju potrebnih izražajnih sredstava stručnjaku pomaže filolog, ali samo toliko, što mu kaže, da li izražajno sredstvo po svom obliku i značenju odgovara duhu i strukturi književnoga jezika. Stručnjak određuje stručnom izrazu njegov sadržaj, a filolog ocjenjuje, da li taj sadržaj odgovara obliku. Posljednja riječ u utvrđivanju termina svakako pripada stručnjaku.

A sada da prijedemo na izlaganje same stvari. Držat ćemo se reda, kako su se spomenuta tri termina javljala u naučnoj upotrebi.

Riječ *kras* vrlo je stara. Spominje se u ispravi iz g. 949. u slovenskom tekstu: Gusarje in roparje s Krasa, u lat. tekstu: piratas de Carsis et robatores. (Ispor. dr. Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, Ljubljana 1906., knj. 2., 405. U napomeni ispod teksta na istoj strani kaže se, da Kandler, Codice dipl. istr., stavlja tu ispravu u g. 1236. u vrijeme tržačkog biskupa Ivana.) Kako vidimo, riječ *kras* u to vrijeme znači geografsku oblast ili regiju, prvo je dakle njeno značenje toponimičko. U istom značenju ima je i naš Vitezović u svojoj Kronici na str. 148: Veliki kužni pomor po Istriji i Krasu. Ivan Belostenec u svom rječniku *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium, Zagrabiae 1740.*, poznaje također riječ *kras*, ali ne kao toponim, nego kao apelativ, ispor. s. v. greben: oštro i okorno kamenje, oštre pečine, Dalm. *kras*, grič; *cautes, saxa aspera et*

abrupta, saxa et cautes, silices et cautes, salebrae; u hrv. dijelu rječnika s. v. *kars* (karsz) ili *kras* (krasz), kamen ošter tvrde pečine, vidi greben. Napominjemo, da je Belostenec bio u Istri i da je riječ u tom značenju mogao čuti. Apelativno značenje riječi donosi i Frano Ivanišević iz Poljica u Dalmaciji; ispor. Zbornik za nar. život 10, 270: Omari ga (t. j. magarca, u koga se pretvorio smetinjak) Ivan ščapon... (magarac) skoči... priko krasa, ne bi reka' nego stotina karova vozi se.¹

U prijevodu knjige J. Wesseloga Ivan Trnski upotrebljava naziv Kras, pa se knjiga u hrv. prijevodu i zove »Kras hrvatske Krajine«. Trnski redovno piše istarski, hrvatski, dalmatinski *kras*, prāvī i izvedenice: *kraški*, *krašanin*, pl. *krašani* (stanovnik Krasa, njem. Karstbauer). Na dva mjesta upotrebljava i riječ *krš*, i to na str. 2. daje joj isto značenje: *Kras* ili *krš*, a na str. 23. ima *krš* uže značenje: Ipak su 23 milje gorskoga prijedjela postale... kršem, a mjestimice i goleću. U Senju je g. 1879. osnovano Nadzorništvo za pošumljivanje Krasa. Dr. H. Hranilović, profesor geografije na Sveučilištu u Zagrebu, upotrebljava uvijek naziv *kras* i pridjev *kraski* i odlučno se protivi profesoru dru. Gorjanoviću-Krambergeru, koji je tvrdio, da je »izraz Kras neshodan, jer je izopačen po njem Karst, koji ima da služi za naš Krš«. (Ispor. Glasnik hrv. naravosl. društva 1901., str. 193. i 199.) Dr. Đuro Nenadić, rodom iz Rudopolja u Lici, redoviti profesor na Gospodarsko-šumarskom fakultetu u Zagrebu, u Stanojevićevoj Enciklopediji (1928) s. v. Pošumljivanje Krasa piše samo *kras* i *kraski*. Akademik Pera Jovanović, profesor Univerziteta u Beogradu, služi se terminom *kras*.

Od naših novijih rječnika *kras* imaju ARj. s akc. Krâs, Šulekov Njem.-hrv. (Gebirge, Steinberg), Zn. naz. (Kras, sl. ggr. dürrer Boden), Benešić Hrv.-polj. s akc. krâs (vapnenasto gorje u zap. Hrvatskoj) i adj. krâškí, Ristić-Kangrga s. v. Karst kras, krš, golet, Deanović, Rječnik tal. i hrv. jezika s. v. Carso, Kras. Slovenski geografi i geolozi upotrebljavaju samo *kras*, adj. *kraški* i izvedenice *zakrasevati* (karstifizieren) i *zakrasevanje* (Karstifikation). Međutim slovenski Pleteršnikov rječnik nema riječi *kras*, ali ima izvedenice krâščina (schroff zerrütteter steiniger Boden) i kraševína (die Karstformation).

Ime Kras živi danas i kao ime sela, ispor. Kras, selo na Krku i u pulskom kotaru. Imenik mesta FNRJ (1956) 242; dio grada Pazina zove se također Kras. Adm.-ter. podjela NRH (1951) 204. Izvedenica *Krasa* spominje se kao toponim u okolici Dobrinja na Krku u ispravi g. 1230. Ispor. i selo Krasica kod Rijeke, pa Krasino Brdo i Krasište u Srbiji.

Kad je g. 1879. osnovano Nadzorništvo za pošumljivanje Krasa u Senju, riječ je u tom liku postala poznata u Hrvatskom Primorju, gdje

¹ U tom značenju čuo je riječ *kras* u Dalmaciji u okolici Muća i sveuč. profesor dr. I. Rubić.

Za *krš* i *kras* u spomenutoj knjizi kaže J. Schütz da su sinonimi, samo je upotreba naziva *krš* mnogo raširenija.

Kao toponim ime Krš je vrlo rasprostranjeno, ispor. sela u perušićkom, kninskom, šibenskom, drniškom, goraždanskom, pljevaljskom kotaru. Veliki Krš zove se planina u istočnoj Srbiji, a Krško polje dobilo je ime po mjestu Krško u Sloveniji.

Karst je njem. riječ za naše kras i krš. U tom značenju riječ je vjerojatno stvorila bečka geografska škola (prof. Grund, Penck), koja se prva počela u nauci baviti izučavanjem pojava Krša. Jovan Cvijić po završetku Velike škole u Beogradu (1888) proveo je u Beču na specijalizaciji tri godine (1889—1902) i po savjetu prof. A. Pencka odabrao za doktorsku disertaciju temu *Das Karstphänomen* (odštampana u Geogr. Abhandlungen V, u srpskohrvatskom jeziku 1895.). Cvijić je prije odlaska u Beč štampao svoju radnju »K poznavanju Krša istočne Srbije« (Prosvetni glasnik 1889.). U Beču je prihvatio njemački termin *Karst* i u tom obliku unio ga u geografsku nauku u Srbiji. Preko Cvijićevih djela i djela austrijskih geologa (cf. Encicl. Italiana s. v. carso) ušla je riječ *karst* kao termin u internacionalnu upotrebu (slično kao naše riječi polje i dolina), pa se danas u svima svjetskim jezicima za taj pojam upotrebljava *karst*.

Prema svemu, što je rečeno, u našoj nauci upotrebljavaju se sve tri varijante, i to kras, kraški i kraski među Slovencima i među manjim dijelom hrvatskih i srpskih stručnjaka; krš, krški kod većine hrvatskih i manjeg dijela srpskih stručnjaka, i *karst* s izvedenicama karstan, karstifikacija, karstificirati kod većine srpskih stručnjaka.

Kako smo vidjeli, naše su riječi *kras* i *krš*, pa nema razloga da ih napuštamo. *Karst* je tuđa riječ i bez obzira na njezinu internacionalnu upotrebu, pored naših dobrih riječi, ne može se prihvatiti. Vidjeli smo, da je i J. Cvijić upotrebljavao riječ *krš*, ali je kasnije u Beču prihvatio *karst* vjerojatno zbog izvedenica, koje su mu bile potrebne, a nije ih mogao napraviti od riječi *krš*. U Hrvatskoj se riječ *kras* upotrebljavala češće do kraja 19. i u početku 20. stoljeća, ali je odonda bila stalno potiskivana od riječi *krš*. Zašto se to dogodilo? Riječ *krš* je po svom postanju iskonski naša riječ, ona živi punim životom u narodu i danas, a po primarnom svom značenju bolje odgovara naučnom pojmu s obzirom na genezu pojave, koju kao termin označava. Stručnjaci geolozi i geografi u Hrvatskoj u velikoj većini gotovo 30 godina upotrebljavaju *krš* kao termin u nauci, a posljednjih godina ulazi u upotrebu i kod srpskih stručnjaka. Izvedenice od te riječi, koje bi odgovarale internacionalnim terminima *Karstifikation*, *karstifizieren* nisu im neophodno potrebne, a koliko bi se osjećala potreba za njima, mogu se bez poteškoća izvesti od riječi *krš* ili opisati. Sastanak stručnjaka geografa, ge-

se brzo javila i u obliku Kraš (vjerojatno je š prodrlo iz adj. kraški). Danas se u okolini Senja govori Kräš, kräškí.

Kako smo vidjeli, riječ je *kras* vrlo stara i nikako nije deformacija prema njem. Karst, kako su mislili neki naši geolozi. Njeno je značenje bilo najprije toponimičko, t. j. Kras je bio naziv za geografsku oblast u sjev. dijelu istarskog poluotoka. U tom značenju nalazi se i na najstarijim geogr. kartama od 16. stoljeća (cf. Enciclopedia Italiana s. v. Carso)... Takvo značenje daje riječi i Budmani u ARj. (Kräs, lat. Carusavius, tal. Carso, njem. Karst; gore na jugu Kranjske i na sjeveru od Istre). Kako su planinske oblasti s tim imenom imale specifične osobine i oblike, iz toponimičkog značenja razvilo se apelativno, t. j. riječ *kras* dobila je značenje fenomena, počela je označavati kamenito, krševito zemljište sa svojim specifičnim osobinama, vezanim za vapnenaste terene. Tako je definirao *kras* i J. Wessely u spomenutoj knjizi na str. 145. (u prijevodu Trnskoga): »Što je kras? Tako su doduše zvali nekada samo onaj pusti prijedjel... povrh Trsta... danas zovu tijekom imenom i sve ostale prijedjele, što su poput Krasa povrh Trsta ogoljeli.« U sličnom značenju riječ je u Istri dobila i novi lik: kräsa, terra lapidosa. Nemanić, Čak.-kroat. Studien (1884) 19 i Šulek Njem.-hrv. rječnik (Steinerde, krasa).

Što se tiče postanja toponima Kras, vjerojatno ga treba staviti u prve vjekove, kada su Slovenci i Hrvati došli u te krajeve. Poznato je, da toponime stvara seljačko stanovništvo, a ne gradsko, a počevši već od 7. stoljeća u tim krajevima žive u kompaktnim masama Hrvati i Slovenci. Možda su Slovenci, naseljujući te krajeve, našli taj toponim već gotov, a mogao je biti keltskoga ili romanskoga postanja. (Cf. Encicl. Italiana, s. v. Carso: toponimo che sembra di origine celtica, croato Kras, ted. Karst.) Budmani u ARj. s. v. Kras kaže: »Riječ je postala od talijanske (ili svakako romanse) riječi premještanjem glasova a i d. To se potvrđuje latinskijem imenom, a druga etimologija (kao što se misli od krš) ne vrijedi.«

Postanje te riječi privuklo je davno pažnju i našeg poznatog stručnjaka za toponomastiku dra. P. Skoka. U svojoj velikoj raspravi Zum Balkanlatein (Zeitschrift f. roman. Phil. 54, 460) Skok misli, da je naša riječ *Kras* nastala od ilir. carsus i dovodi je u vezu s njem. harsch (hrapav, neravan, bregovit, krševit), slav. kors-ta > krasta. Značenje riječi izvodi Skok iz lat. isprave, pisane u Zadru g. 1359., gdje se spominje kao granica posjeda Paprat »carsus et nemus«, »carsus seu pascua« (Cod. dipl. 14, 552). U svome kasnijem djelu Slavenstvo i romanstvo, Zagreb 1950., str. 26., mijenja donekle svoju prvobitnu tvrdnju i kaže, da je naša riječ *kras* nastala od predlatinske (možda ilirske, liburnijske) riječi carsus, od koje je postao i njem. geografski termin Karst, tal. carso. Likvidna metateza cars > Kras,

kao i arb > Rab, upućuje, prema Skokovu mišljenju, na posuđenicu, koja je morala nastati u doba naseljavanja Hrvata u ove krajeve. Skokovu hipotezu o riječi *kras* kao ilirskoj posuđenici ne prima J. Schütz u svojoj disertaciji *Geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Akademie-Verlag, Berlin, 1957., str. 100., nego tvrdi, da je naučno opravdanije njeno praslavensko porijeklo. I velika raširenost toponima Kras i njegovih izvedenica na čitavom području hrvatskosrpskog jezika, po mišljenju J. Schütza, govori više za njeno autohtono porijeklo.

Riječ *křš*, *křša*, m. i *křš*, *křši*, f. hrid, kamen (ARj.), upravo je nom. act. prema glagolu *kršiti* (ispor. staroslov. *krъšiti*, frangere), koje je dobilo i konkretno značenje, t. j. znači i mjesto, gdje je što kršeno, a onda i ono, što je kršeno, lomljeno; ispor. lom prema lomiti. Riječ je prslav., ispor. u lit. srodnicu *pakriušis* (steiler Bergabhang, F. Miklošič, *Etym. Wört. s. v. krūš*). Iz našega jezika riječ je prešla u arbanaski *karsh-i*, *kersh-i* (H. Barić, *Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i arbanaskoga jezika s. v. karst i kräs*). Riječ *krš* se nalazi u svima našim starijim (osim kajkavskih) i novijim rječnicima sa značenjem: greben, stijena, klisura. U Vukovu rječniku, a po njemu u Ivekovićevu i Ristić-Kangrginu riječ ima ova značenja: 1. der Felsen, *saxum*, vidi *kamenjak*, *stjenjak*; 2. der Stein, lapis, vidi *kamen*: Udario ga *kršem*; s naznakom, da se riječ sa značenjem pod 1 i 2 govori u Crnoj Gori; 3. das durch ausgetretenes Wasser Angeschwemmte, *adludio*, ispor. *okršanj*, *ološ*, *nanos*; s primjerom: *Snijela voda šušanj pa načinila krš*. Riječ *krš* nalazimo i u Daničićevu Rječniku iz književnih starina srpskih, s primjerom iz *Deč. hris.* (početak 14. stoljeća). Šulekov Njem.-hrv. rječnik ima značenje: *Steingerölle*, *Steinschutt*, *gruh*, *krš*, a Benešićev Hrv.-polj. s akc. *křš*, *křša* (lomljenje; stijena). Ristić-Kangrgin rječnik donosi i fig. značenje u primjeru: *Napravio je čitav krš (lom); er hat eine Wüstenei angerichtet*.

Krš ima vrlo mnogo izvedenica: *kršan*, *krševit*, *kršovit*, *krševitost*, *kršina*, *kršljiv*, *kršlje* i t. d.

Riječ *krš* u značenju *kras*, kad znači fenomen, prvi je upotrebio Trnski (ispor primjer na str. 3.) i F. Hol u svojoj publikaciji *Pošumljenje Krša* (1894), nešto kasnije u *Nastavnom vjesniku* F. Tučan i J. Poljak u *Hrv. planinaru* 1923., str. 7., gdje se žali, što većina naših stručnjaka, a za njima se povode i neki planinari, upotrebljavaju *kraš*, čak i *karst* mjesto *krš*. Riječ *krš*, nastavlja Poljak, svakako je najispravnija, jer je naša, jer je narodna i jer nije skalupljena po tuđinštini. Otada do danas većina stručnjaka geologa i geografa u Hrvatskoj upotrebljavaju *krš* i pridjev *krški* mjesto *kras*, *kraš* ili *karst*. Na Univerzitetu u Beogradu studentsko društvo »*Jovan Cvijić*« ima Institut za izučavanje *Krša*, a profesor geografije Sima Milojević služi se terminom *krš* u svojim predavanjima i najnovijim naučnim radovima.

ologa i lingvista, održan 26. veljače o. g. u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu, na kojem je pisac ovoga članka održao predavanje, koje se u skraćenom obliku i ovdje donosi, poslije svestrane diskusije, to je jasno i definitivno utvrdio.

BRIGA ZA PRAVILAN KNJIŽEVNI JEZIK

Veljko Gortan

Svaki se narod s pravom ponosi svojim književnim jezikom kao najvrednijom kulturnom baštinom. Po tome, kolika se briga posvećuje njegovoj pravilnosti i ljepoti, prosuđuje se opći stupanj kulture pojedinih naroda. Ni mi, koji često ističemo bogatu izražajnost i melodioznost svoga jezika, ne smijemo u čuvanju tih vrednota zaostajati za drugim kulturnim narodima. Kao primjer navodim Francuze, kod kojih se razvio upravo kult materinskog jezika. No nije dovoljno svoj jezik voljeti i javno ga hvaliti, već ga treba i temeljito poznavati. Paziti na pravilnost jezičnog izraza nije dužnost samo jezičnog stručnjaka, filologa, nego svakog školovanog čovjeka. U širem smislu svi treba da budemo *philólogoi*, t. j. ljubitelji riječi, ljubitelji svog jezika.

Započet ću s naučnim radnicima. Bez obzira, koja im je struka, oni su iz poštovanja prema svom narodu dužni da poštuju vlastiti književni jezik, koji je potekao iz naroda i koji najizrazitije odražava njegovu individualnost. Zato se njihova javna predavanja, stručne i naučne publikacije moraju odlikovati bar pravilnim književnim jezikom. No nije uvijek tako. Nailazimo i na žalosne pojave, kako inače vrsni stručnjaci iznose svoja javna predavanja lošim jezikom i još gorim naglaskom, tako da su slušatelji, ako imaju smisla i osjećaja za ljepotu jezičnog izraza, izloženi pravim mukama slušajući, kako se naš lijepi jezik nemilice mrcvari. Pojave jezične nekulture treba suzbijati na svakom koraku. Ne može se kao opravdana isprika prihvatiti činjenica, što je netko potekao iz kraja, gdje se govori koji od dijalekata. Ukoliko takav čovjek nije već u srednjoj školi ovladao književnim jezikom, treba da ga s mnogo mara i upornosti uči i kasnije ne zazirući od jezičnih priručnika. To, što je netko, tko javno djeluje kao predavač i kao pisac, doista vrstan liječnik, fizičar, prirodoslovac, pravnik i dr., nipošto ga ne rješava obaveze da dobro pozna jezik i da se njime pravilno služi.

Što se tiče knjiga i ostalih publikacija, čini mi se, da nemaran odnos prema pravilnosti, čistoći i ljepoti književnog jezika nekako podupire institucija t. zv. lektora, kojih u posljednje vrijeme ima sve više. Kao što je poznato, kod svih naših nakladnih poduzeća i ustanova namješteni su lektori